

JUHLAJULKAISU

ANTTI SUVIRANTA

1923 • 30/11 • 1993

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 1993

ISSN 0356-7222
ISBN 951-855-132-4

Olavi Heinonen

Oikeuslähteet ja Euroopan yhdentyminen

1. Oikeuslähteillä tarkoitan tässä yhteydessä tuomioistuinratkaisujen perusteita. Tavoiteltavaa on, että nämä perusteet kirjataan mahdollisimman avoimesti ja täydellisesti ratkaisun perusteluihin. Kuitenkin esimerkiksi perustelujen kirjoittamisen perinteet vaikuttavat siten, ettei tätä tavoitetta aina saavuteta. Kun vertailtiin Suomen, Ruotsin ja Norjan korkeimman oikeuden perusteluja, havaittiin, että Ruotsissa ja Norjassa viitataan suoraan lainvalmisteluaineistoon kymmenkertaisesti enemmän kuin Suomessa. Todennäköisesti kuitenkin Suomen korkeimmassa oikeudessa hyödynnetään lainvalmisteluaineistoa aivan yhtä paljon kuin naapurimaissakin. Meillä ei vain ole tapana kirjoittaa sitä näkyviin samassa määrin ja samalla tavalla kuin Ruotsissa ja Norjassa.

2. Oikeuslähteille on ominaista veden vaihtuminen. Lait uusiutuvat. Korkeimmat oikeudet tuottavat jatkuvasti uusia ennakkoratkaisuja. Saamme päivittäin uutta oikeuskirjallisuutta.

Muutoksia tapahtuu myös eri oikeuslähteiden hyväksikäytössä. Tänä päivänä esimerkiksi lainvalmisteluaineistolla on vakiintunut asema oikeuslähteenä. Näin ei ole aina ollut. Ennakkoratkaisujen tosiasiallinen merkitys oikeuslähteenä on arvioitu ehkä jo liiankin suureksi. Oikeusperiaatteet, kuten ihmisoikeus- ja perusoikeusajattelu, ovat tulleet uudella tavalla mukaan tuomioistuinten ratkaisutoimintaan.

Oikeusteoriassa on viime aikoina alettu jakaa oikeuslähteet

- *pakottaviin t. vahvoihin* (laki ja muut velvoittavat säännökset sekä maantapa),
- *heikosti velvoittaviin* (lainvalmisteluaineisto, ennakkoratkaisut ja oikeusperiaatteet) ja
- *sallittuihin* (oikeuskirjallisuus, oikeusvertaileva aineisto, reaaliargumentit ja muut perusteet). Ks. esim. *Aulis Aarnio*, Laintulkinnan teoria. Juva 1989 ss. 220–221.

Pakottavaa oikeuslähdettä tuomioistuin ei voi – yleensä – sivuuttaa. Heikosti velvoittavasta voidaan hyväksyttävästi argumentoimalla poiketa. Sallittuun voidaan vedota, mutta se on mahdollista sivuuttaa argumentoimattakin.

3. Oikeuslähteet ovat voimakkaassa käymistilassa Euroopan yhden-
tymiskehityksen ja muun kansainvälistymisen myötä. Kokonaan uusi
oikeuslähde avattiin, kun Suomi hyväksyi **Euroopan ihmisoikeus-
sopimuksen** 4.5.1990 annetulla lailla, joka tuli voimaan 23.5.1990.
Tästä lähtien Euroopan ihmisoikeussopimus on ollut Suomen sisäi-
sessä oikeudessa samassa asemassa kuin muutkin voimassaolevat
lait ts. vahva oikeuslähde, jota tuomioistuin ei saa sivuuttaa.

Muista suomalaisista laeista ihmisoikeussopimus poikkeaa siinä,
että sen säännökset ovat monelta osalta kirjoitettu yleisempään muo-
toon kuin mikä meillä on tavallista. Pelkästään sopimuksen mää-
räyksiä lukemalla ei aina pysty näkemään kaikkia niitä konkreettisia
tapauksia, joissa tietylle säännökselle on annettava merkitystä. Tä-
hän liittyy vielä se, että ihmisoikeussopimuksen säännösten tulkinta
ja sen kautta niiden kehittäminen on jäänyt Euroopan ihmisoikeusso-
pimuksen valvontajärjestelmän – viime kädessä **Euroopan ihmisoi-
keustuomioistuimen** – tehtäväksi. Euroopan ihmisoikeussopimus
on edelleen voimassa siinä muodossa kuin se alunperin hyväksyttiin
Euroopan neuvostossa ja tuli voimaan 3.9.1953. – Sitä on kyllä täy-
dennetty lisäpöytäkirjoilla, jotka sisältävät uusia sopimuksen ja lisä-
pöytäkirjat hyväksyneitä jäsenvaltioita velvoittavia säännöksiä. Eu-
roopan ihmisoikeustuomioistuin on omaksunut sopimuksen sovelta-
misessa ns. **evolutiivis-dynaamisen linjan**, joka käytännössä tar-
koittaa sitä, että yhteiskunnallisen kehityksen ja tilanteen muuttu-
misen myötä tuomioistuin voi poiketa aikaisemmasta kannanotos-
taan tai mennä sitä ”pitemmälle”. Tästä todetaan *lakivaliokunnan
lausunnossa n:o 1/1992 vp s.5:*

”Tulkitessaan EY-oikeutta EY-tuomioistuin pyrkii ennen kaik-
kea toteuttamaan normin tavoitteita sellaisina kuin ne ilmene-
vät asianomaisessa yhteydessä – – – Normin sanamuoto ja sen
historiallinen tulkinta jäävät vähäisemmälle huomiolle. Tulkin-
nan avulla pyritään ratkaisuun, joka toteuttaa sovellettavan
normin tavoitteen vallitsevissa yhteiskunnallisissa olosuhteis-
sa.” Vrt. *Matti Pellonpää*, Euroopan ihmisoikeussopimus. Hel-
sinki 1991 s.150: ”Ehkä parhaiten valvontaorganien evolutii-
vis-dynaaminen linja on ilmennyt tulkinnoissa, jotka ovat hei-
jastaneet eurooppalaisissa moraalikäsityksissä tapahtuneita

muutoksia. Niinpä kun 1950-luvulla eräät yksilövalitukset, joiden kohteena oli aikuisille miehille homoseksuaalisen kanssakäymisen rangaistavaksi tekevä lainsäädäntö, jätettiin tutkittavaksi ottamatta 'ilmeisen perusteettomina' – – – 1980-luvulla olennaisesti samansisältöistä lainsäädäntöä koskeneet valitukset johtivat ihmisoikeustuomioistuimen tuomioihin ilman että kysymyksessä olevassa sopimusmääräyksessä (8 artikla) olisi tällä välin pilkkuakaan muutettu."

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuilla on epäilyksettä merkitystä yli niiden tapausten, joita ne koskevat. Ne ovat ylikansallisia ennakkoratkaisuja. Niiden perustelut osoittavat, miten ihmisoikeussopimusta on sovellettava muissakin vastaavanlaisissa tapauksissa. Itse asiassa kaikkien Euroopan ihmisoikeussopimuksen keskeisten määräysten soveltamisesta on olemassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja, joista ilmenee, miten määräysten takaa löytyvät periaatteet ovat toimineet konkreettisessa ratkaisutilanteessa. Sen vuoksi viitattaessa johonkin ihmisoikeussopimuksen määräykseen voitaisiin useimmiten samalla viitata sen soveltamista selventävään ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuun. – Ainakaan vielä en ole havainnut suoraan viitattavan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin, mutta periaatteellisesti voin yhtyä siihen, mitä *Scheinin* (*Martin Scheinin*, Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa. Jyväskylä 1991 s.285) tästä esittää:

"Eri maissa on omaksuttu erilaisia käytäntöjä sen suhteen, viittaavatko kansalliset tuomioistuimet päätöksissään esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin. Pidän selvänä, ettei suomalaisilla tuomioistuimilla ole mitään velvollisuutta viitata sen paremmin eduskunnan perustuslakivaliokunnan kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannanottoihin. Toisaalta pidän argumentaation avoimuuden kannalta suotavana, että päätöksen perusteluissa viitataan perusoikeus- tai ihmisoikeusnormien auktoritatiivisen tulkitsijan kantoihin silloin, kun tuomioistuimen päätös todella sisältää tulkintaa ja tässä tulkinnassa on ollut tarpeen tukeutua kyseisen organin käytäntöön."

Tai ainakin ihmisoikeussopimuksen jonkin määräyksen soveltamista harkitsevan suomalaisen lainkäyttäjän olisi oltava selvillä asiaan liittyvistä ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuista. Vastaavasti *Lauri Lehtimaja*, Euroopan ihmisoikeussopimus Suomen oikeuslaitoksen näkökulmasta. Rovaniemen hovioikeuden IX tuomaripäivät 6.9.1991:

– – – kun Euroopan ihmisoikeussopimus saatettiin Suomessa voimaan, Suomi samalla alistui Strasbourgissa istuvan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ylikansalliseen tuomiovaltaan. Tämä tuomioistuin sanelee viime kädessä sen, *miten* sopimusta on *tulkittava* eli mitä konkreetteja vaatimuksia esimerkiksi oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudelle milloinkin asetetaan. Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta onkin kertynyt hyllymetreittäin oikeuskäytäntöä. Sen tunteminen on välttämätöntä, ennen kuin voi väittää tietävänsä, mitä vaatimuksia Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla siihen liittyneille valtioille asettaa. – – – Strasbourgin oikeuskäytännön hyödyntäminen voi olla kuitenkin ongelmallista. Ihmisoikeustuomioistuimen argumenteista ei ole löydettävissä abstrakteja oikeussääntöjä vaan päätelmät ovat aina tapauskohtaisia, tyyppillistä *case law*’ta. Suomalaiset tuomarit eivät ole kouliintuneita tämäntyyppiseen oikeuskulttuuriin. Virhepäätelmien vaara on suuri.” Vrt. myös *Pellonpää*, m.t.s.148:” – – – sopimusmääräysten *autonomisen tulkinnan* periaate. Tällä tarkoitetaan sitä, että sopimustekstissä käytetyillä käsitteillä, kuten esim. 6(1) artiklan *criminal charge* (rikossyyte) tai *civil rights and obligations* (”siviili”oikeudet ja -velvollisuudet), on itsenäinen merkityksensä, joka ei välttämättä ole yhteneväinen vastaavalla käsitteellä kansallisessa oikeudessa olevan merkityksen kanssa.” *Johs. Andenaes*, Den europeiske menneskerettighetskonvensjon og norsk straffeprosess, Lov og Rett 1992 s.386, lausuu ihmisoikeussopimuksen vaikutuksesta oikeuslähteisiin: ”Men det er en pris å betale. Forst og fremst kompliserer forholdet til konvensjonen rettskildebildet. Det er ikke lenger nok å undersøke lovforarbeider og Retstidende. Advokater og dommere må også sette seg inn i konvensjonen og Europadomstolens praksis.”

Euroopan ihmisoikeussopimuksen voimaantuloon liittyneessä keskustelussa pohdittiin jonkin verran sitä, ovatko – sopimuksen ohella – myös Strasbourgin ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut – ja lähinnä niiden perustelut – suomalaisia lainkäyttäjiä velvoittavia. Tuskin mistään muodollisesta tai juridisesta velvoittavuudesta on kysymys. Näen tilanteen suurinpiirtein samalla tavalla kuin KKO:n ja KHO:n ennakkoratkaisujen kohdalla. Nekään eivät ole juridisesti sitovia, mutta tosiasiallisesti niille annetaan merkitystä oikeuskäytännössä. Olen toisessa yhteydessä todennut, että KKO:n ennakkoratkaisun arvo ja merkitys on sen perustelujen hyväksyttävyydessä ja vakuuttavuudessa. Jos ennakkoratkaisun perustelut eivät ole – tai eivät enää ole muuttuneen tilanteen takia – vakuuttavia, voidaan ennakkoratkaisu sivuuttaa paremmilla perusteluilla. Vastaavasti jos ihmisoikeustuomioistuimen vanhemman ratkaisun perustelut eivät enää

tunnu vakuuttavilta, voinee suomalainen tuomioistuin perustelemla ohittaa sen.

Saattaa olla, että tämä kysymys nähdään case law -järjestelmän maissa toisin. Itse asiassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen yhteydessä voidaan puhua case law -järjestelmästä, koska järjestelmän kehittäminen on ratkaisevasti jätetty oikeuskäytännön varaan. Sen vuoksi voitaisiin ajatella niinkin, että vain Strasbourgin ihmisoikeustuomioistuimella on oikeus poiketa sen aikaisemmasta ratkaisusta. Tällaista suomalaiselle järjestelmälle vierasta periaatetta ei kuitenkaan nähdäkseni ole omaksuttu hyväksyttäessä Euroopan ihmisoikeussopimus suomalaisia lainkäyttäjiä velvoittavaksi. Koko kysymys lienee kuitenkin enimmäkseen teoreettinen. Suomalaisen tuomioistuimen lienee vaikea ohittaa ainakaan uudempia ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja. Tuomioistuimen organisaatio, kokoonpano ja menettelytavat takaavat yleensä sen, että paitsi ihmisoikeussopimuksen säännökset myös niiden takana olevat ihmisoikeusperiaatteet ovat hyvin hallinnassa. Ihmisoikeustuomioistuimella on myös vakiintuneet perinteet ihmisoikeusmääräysten ja -periaatteiden soveltamisessa. Suomalaiset tuomioistuimet ovat siihen verrattuna näissä asioissa aloittelijoita.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksiin ja ihmisoikeustuomioistuimen kannanottoihin voidaan nojautua myös sellaisessa tulkintatilanteessa, jossa ei suoranaisesti ole kysymys Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamisesta. Tähän yhteyteen liittyy oikeuskirjallisuudessa viime aikoina voimakkaasti esille noussut erotelu **sääntöjen ja periaatteiden välillä**, tästä ks. esim. *Scheinin*, m.t. ss. 29–32. – Itse asiassa tätä kautta ihmisoikeusmääräykset ja -periaatteet voivat käytännössä saada eniten merkitystä suomalaisessa lainkäytössä, jos eduskunnan **perustuslakivaliokunnan** (mietintö n:o 2/1990 vp) suosittelema **ihmisoikeusystävällinen tulkinta** vain pystyy lyömään itsensä läpi suomalaisessa käytännössä. – Tällaisessa tilanteessa ihmisoikeusmääräyksiin ja -periaatteisiin nojaututaan **tulkintaperiaatteina** ja ne ovat tulkintatilanteessa punnintanormeja, joille tilanteesta riippuen annetaan enemmän tai vähemmän merkitystä. Kun tällaisessa tulkintatilanteessa usein joudutaan antamaan merkitystä muillekin oikeusperiaatteille ja ratkaisuperusteille, saattaa ihmisoikeustuomioistuimen kannanoton merkitys konkreettisessa tulkinta- ja ratkaisutilanteessa jäädä vähäiseksi tai se voidaan sivuuttaa kokonaan. Tällaiseen yksittäiseen ratkaisuun ei liity ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmaa. Ongelmalliseksi asia muuttuisi vasta, jos todettaisiin esimerkiksi, että Suomen korkein oikeus

johdonmukaisesti ei anna merkitystä ihmisoikeusnäkökulmalle, kun samantapaisissa tilanteissa muiden Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden korkeimmat oikeudet noudattavat ihmisoikeusystävällistä tulkintalinjaa. Tässä vaiheessa arkikokemus korkeimmasta oikeudesta on sensuuntaista, ettei tällaista ongelmaa ole. Asenteet ovat käsitteäkseni voittopuolisesti ihmisoikeusystävällisen tulkinnan linjalla.

Euroopan ihmisoikeussopimus on suomalaisia tuomioistuimia velvoittava oikeuslähde. Tältä osin tuomioistuimet eivät voi sivuuttaa sitä. Mutta Euroopan neuvoston jäsenyys nähdäkseni perustelee tavoitetasoksi sitä, että ihmisoikeussopimus ja sen takana olevat ihmisoikeusperiaatteet omaksutaan suomalaisessa lainkäytössä **”läpäisyperiaatteella”**. Se tarkoittaa, että niille annetaan merkitystä kaikissa niissä tapauksissa, joissa ihmisoikeusnäkökulma eurooppalaisen mittapuun mukaan on merkityksellinen. Tällaisen tavoitteen saavuttaminen on muun ohella mittava ja pitkäjänteinen koulutuskysymys.

Edellä esitetty on tavoite myös korkeimman oikeuden kohdalla. Esimerkkinä Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamisesta KKO:ssa viitataan seuraaviin julkaistuihin ratkaisuihin:

KKO 1990:167: Poissaolevana vapausrangaistukseen tuomitun henkilön luovuttamiseen tuomiomaahan rangaistuksen täytännönpanoa varten voitiin rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen (SopS 32/1971) mukaisesti suostua vain mikäli yleissopimuksen toisen lisäpöytäkirjan (SopS 15/1985) 3 artiklan ja Euroopan ihmisoikeusyleissopimuksen (SopS 19/1990) 6 artiklan 3 kappaleen c kohdan määräykset huomioon ottaen saadaan selvitystä siitä, että luovutettavaksi pyydettyä on oikeudenkäynnin aikana henkilökohtaisesti kuultu tai että hänelle varataan mahdollisuus puolustautua syytetä vastaan henkilökohtaisesti.

KKO 1991:84: Syytetyn kiistettyä huumausainerikosta koskevan syytteen oli näyttönä esitetty eräiden huumausainerikokista aikaisemmin tuomittujen henkilöiden poliisitutkinnassa antamia ja oikeudessa toistamia kertomuksia. Alemmat asteet olivat hyväksyneet kertomukset näytöksi syyllisyydestä varuamatta syytetylle tilaisuutta kuulustella kertomusten antajia. Koska menettely loukkasi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen e kohdasta ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen d kohdasta ilmeneviä periaatteita, joiden mukaan syytetyn vä-

himmäisoikeuksiin kuuluu oikeus kuulustella tai kuulustuttaa häntä vastaan kutsuttuja todistajia, juttu palautettiin alioikeuteen.

KKO 1992:73: Raastuvanoikeus ei ollut kiinnittänyt pahoinpitelystä syytetyn huomiota siihen mahdollisuuteen, että syytteessä kuvattu teko luettaisiin hänen syykseen törkeänä pahoinpitelynä, eikä tiedustellut hänen käsitystään teon törkeysarviointista. Syytettyä ei voitu tuomita rangaistukseen törkeästä pahoinpitelystä, kun hänellä ei ollut syytteeseen vastatessaan ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä yleissopimuksessa ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa tarkoitettua yksityiskohtaista tietoa häneen kohdistetun syytteen sisällöstä.

KKO 1992:81: Syyte oli koskenut vain rikoksia, joista yleisen rangaistuskäytännön mukaan ei ollut odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko. Huomioon ottaen kuitenkin näytön epäselvyys, korvausvaatimusten suuruus, asianomistajan lainopillinen edustus sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen säännökset syytetylle korvauksetta annettavasta oikeusavusta, katsottiin, että oli olemassa erityinen syy oikeudenkäyntiavustajan määräämiselle syytetylle.

Tapauksista ilmenee myös se, että yleensä on perusteltua soveltaa rinnakkain sekä Euroopan neuvoston että YK:n ihmisoikeussopimuksia – KP-sopimus on saatettu Suomessa voimaan lailla. Se on siten tältäkin kannalta samassa asemassa kuin Euroopan ihmisoikeussopimus.

4. ETA-sopimus ja siihen liittyvä lainsäädäntö on myös tuomassa uusia ulottuvuuksia suomalaiseen oikeuslähdeoppiin.

ETA-sopimus, sen takana olevat muut määräykset sekä näiden takana olevat EY-säädökset, säännökset ja määräykset on jo vuosia ennakoitu taloudellisia suhteita koskevassa suomalaisessa lainsäädännössä. Tämän ”**aineellisen**” lainsäädännön, kuten yhtiöoikeudellisen –, kuluttujansuoja- ja kilpailulainsäädännön, **soveltaminen suomalaisissa tuomioistuimissa** on lähes jokapäiväistä eikä tähän lainkäyttöön liity mitään erityisiä ongelmia.

Välittömämmin joudutaan ETA-oikeuden kanssa tekemisiin tilanteissa, joissa suomalaisen tuomioistuimen on **välittömästi sovellettava ETA-sopimuksen määräystä tai muuta ETA-oikeuden sään-**

nöstä esimerkiksi sen takia, että asianosainen väittää edellä tarkoitettun aineellisen lainsäädännön säännöksen olevan ristiriidassa ETA-oikeuden kanssa.

Riita-asiassa lienee tavallista, että asianosainen vetoaa ETA-oikeuteen, jos sillä on merkitystä asian ratkaisemisessa ja asia tulee tällä tavalla oikeudenkäynnin "kohteeksi". Saattaa kuitenkin esiintyä myös sellaisia riita-asioita, joissa tuomioistuimen on oma-alotteisesti sovellettava ETA-oikeutta. Näin voi käydä myös eräissä rikosasioissa, joissa ETA-oikeudellinen ongelma saattaa saada merkitystä esimerkiksi esikysymyksenä.

5. ETA-sopimuksen johdannossa todetaan:

Sopimuspuolet "katsovat, että sopimuspuolten tavoitteena on, tunnustaen täysin tuomioistuinten riippumattomuuden, päästä tämän sopimuksen ja niiden yhteisön lainsäädännön säännösten yhtenäiseen tulkintaan ja soveltamiseen, jotka tässä sopimuksessa merkittäviltä osin toistetaan, ja ylläpitää tätä yhtenäistä tulkintaa ja soveltamista sekä päästä yksilöiden ja yritysten yhdenvertaiseen kohteluun neljän vapauden aloilla ja kilpailun edellytyksissä".

Tähän liittyen ETA-sopimuksen 6 artiklan mukaan EY-oikeuden kanssa samansisältöisiä ETA-määräyksiä "tulkitaan niitä täytäntöön pantaessa ja sovellettaessa Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ennen tämän sopimuksen allekirjoittamista antamien merkityksellisten ratkaisujen mukaisesti".

Edellä siteerattuihin määräyksiin liittyvät nähdäkseni **varsinaiset ongelmat ETA-oikeuden soveltamisessa** suomalaisissa tuomioistuimissa.

ETA-sopimuksen 6 artiklan noudattaminen ja sen takana olevan periaatteellisen kannanoton toteuttaminen edellyttäisi ainakin määrättyiltä osilta **EY-tuomioistuimen käytännön suhteellisen hyvää tuntemusta**. Tähän liittyviä kysymyksiä on esimerkiksi

- miltä osin EY-tuomioistuimen käytäntö on merkityksellistä,
- miten siitä voidaan saada tietoa ja
- kenen tätä tietoa pitäisi saada ja hallita.

Vrt. *Ulf Bernitz*, Inför europeiseringen av svensk rätt. Juridisk Tidskrift 1991 s.31:

"I Sverige har man nog i allmänhet inte förstått vilken central roll EG-domstolen spelar och vilken enorm betydelse den haft för utvecklingen av EG-rätten och därigenom av EG. Det är domstolen som i sista hans suveränt avgör hur Romfördraget och övriga EG-fördrag jämte åtskilliga mellan medlemsstaterna särskilt ingångna konventioner skall tolkas."

Tähän yhteyteen liittyy myös laajempia periaatteellisia kysymyksiä. ETA-sopimus edellyttää ja sen hengen mukaista on, että ETA-oikeuden – ja sen takana olevan EY-oikeuden – piiriin kuuluvaa aineellista lainsäädäntöä, kuten yhtiöoikeudellista –, kuluttajansuoja- ja kilpailulainsäädäntöä **tulkitaan mahdollisimman yhteneväisesti sopimusvaltioiden tuomioistuimissa**. Vastaavasti ETA-sopimuksessa on määräyksiä, joilla saattaa olla merkitystä esimerkiksi työoikeudellisen lainsäädännön tai tasa-arvolain säännösten tulkinnassa – ehkä tässäkin yhteydessä vieläkin enemmän merkitystä saattaisi olla EY-tuomioistuimen näitä asioita koskevilla periaatteellisilla kannanotoilla.

Yhtenäiseen soveltamiskäytäntöön pyrkiminen tällaisissa kysymyksissä edellyttäisi ilmeisesti perinteisen suomalaisen oikeuslähteopin uudelleenarviointia. Tiedämme esimerkiksi, että Suomessa oikeussäännösten tulkinnassa annetaan huomattavan paljon merkitystä lainvalmisteluaineistolle, kuten hallituksen esitysten perusteluille ja eduskunnan lakivaliokunnan mietinnöille. Näin ei asia ole keski-Euroopan maissa. EY-tuomioistuin ei juurikaan tukeudu lainvalmisteluaineistoon – eikä voikaan sitä tehdä, koska EY-oikeuden valmisteluaineistoa on julkaistu vain rajoitetusti.

Pitemmällä tähtäimellä periaatekysymykseksi voi nousta EY-tuomioistuimen – ja todennäköisesti ennen pitkää myös EFTA-tuomioistuimen – käytännössä omaksuma rooli. Se on varsin aktiivisesti ja dynaamisesti ottanut tehtäväkseen EY-oikeuden kehittämisen – ja juuri sen takia sen periaatteellisilla kannanotoilla on niin suuri merkitys. – Vastaavanlaisen roolin todettiin edellä omaksuneen myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamisessa. Kysymys kuuluu: Kun suomalaisten tuomioistuinten, erityisesti korkeimpien oikeuksien on pyrittävä seuraamaan EY- ja EFTA-tuomioistuimen – sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen – periaatteellisia kannanottoja, voiko se tapahtua muuten kuin, että myös esimerkiksi korkein oikeus muuttaa rooliaan. Lyhyesti näitä erilaisia rooleja voisi ehkä kuvata siten, että EY-tuomioistuin ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin **luo** omalla toiminta-alueellaan uutta oikeutta. Suomessa uuden oikeuden luominen

kuuluu lainsäätäjälle. Korkeimman oikeuden tehtävänä on ennakkoratkaisuillaan **kehittää** voimassaolevaa oikeusjärjestystä. Ja jos roolin muutos tapahtuu ETA-oikeuden piiriin kuuluvissa asioissa, leviääkö se vähitellen koskemaan muitakin korkeimman oikeuden ratkaistavia asioita.

Lakivaliokunta on ETA-sopimusta koskevassa lausunnossaan (n:o 4/1992 vp) todennut sopimukseen liittyvän suomalaisittain uuteen oikeusperiaatteena *EY-tuomioistuimen merkityksellisten ratkaisujen sitovan tulkinnan* lausuen tästä (s. 4):

"Sitovan tulkinnan periaatteen oikeudellinen luonne näyttää ainakin toistaiseksi olevan epäselvä. Valiokunnassa kuullut asiantuntijat ovat luonnehtineet EY:n tuomioistuimen ratkaisuja joko abstrakteiksi yleisiksi normeiksi, joita ei ole asianmukaisella tavalla saatettu kansalaisten tietoon, tai tuomioistuinten sitoviksi ennakkopäätöksiksi, mikä muuttaa vakiintunutta käsitettä tuomioistuinten riippumattomuudesta. Selvää on kuitenkin, että kysymyksessä on uusi oikeuslähde. Tämä heijastuu ennen pitkää oikeustieteellisessä tutkimuksessa perinteellisen suomalaisen oikeuslähdeopin uudelleen arviointina."

Kaiken kaikkiaan näyttäisi siten siltä, että EY-tuomioistuimen periaatteellisesti merkittävät kannanotot olisivat jollakin tavalla velvoittavampia kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannanotot (joista edellä ss. 3–5).

Käytännössä tuskin nousee esille selviä eroja suhtautumisessa toisaalta EY-tuomioistuimen toisaalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannanottoihin. Mutta ehkä EY-tuomioistuimen kohdalla lähtökohtana on pidettävä sitä, että sen kannanottoa jossakin selkeästi yksilöitävässä kysymyksessä ei voida sivuuttaa edes paremilla perusteluilla. Tällä kannalla lienee **lakivaliokuntakin** (em. lausunto s. 6):

" – – EY-oikeuden kehittäminen kuuluu EY-tuomioistuimelle, josta uudet tulkinnat välittyvät EFTA:n tuomioistuimen ja ETA:n instituutioiden kautta EFTA-valtioihin. EY-oikeuden yhtenäinen tulkinta vaarantuu, mikäli kansalliset tuomioistuimet ryhtyvät tulkitsemaan EY-oikeutta joustavasti sen luonteen mukaisesti." Vrt. *Kari Joutsamo*, Euroopan yhteisö. Eurooppaoikeus. 2.p. Helsinki 1991 ss.65–67: " – – Euroopan yhteisössä (ei) pyritty alunperin mihinkään erityisen suureen sitovaan ennakkopäätösjärjestelmään yhteisön tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Tuomioistuimen päätöksillä tulee (on?) kaikissa tapauksissa lähtökohtaisesti vain *ohjeellinen* ennakkopäätösarvo."

– – – ei ole varmaankaan liioiteltua sanoa, että eurooppaoikeudellisten materiaalien tulkintakysymysten yhteydessä tuomioistuimen ratkaisut ovat todellisuudessa saavuttaneet Manner-Euroopassa oikeudellisen tradition huomattavasti ylittävän ennakkopäättösarvon. Yhteisön tuomioistuimen roolia oikeusjärjestelmässään voidaankin jossain määrin verrata USA:n korkeimman oikeuden asemaan, jolla silläkään ei ole muodollisesti sitova, mutta tosiasiallisesti kuitenkin äärimmäisen vaikutusvaltainen asema koko oikeudellisessa ja poliittisessa järjestelmässä.”

EY-tuomioistuimen ratkaisujen sitovuuden kautta olemme saaneet suoran yhteyden case law-järjestelmään. Siitä saattaa seurata muutoksia suomalaisen oikeuskulttuuriin. Käykö näin ja millä vahvuudella selviää vasta vuosien kuluttua.

Myös oikeuslähdeopillisesti mielenkiintoinen on *ETA-säännösten ensisijaisuusperiaate*. Sen mukaan ETA-säännösten ja kansallisten lakien ollessa keskenään ristiriitaisia ETA-säännöksille on annettava etusija (ks. ETA-sopimuksen pöytäkirja 35 sekä ETA-sopimuksen voimaantulolain 2 ja 3 §). Tämä tuo aivan uuden ulottuvuuden normihierarkiaan ja tuomioistuinten asemaan normihierarkian valvojina. Vrt. *Lars Pehrson*, *EG-samarbetet och den svenska rättskälleläran*. Juridisk Tidskrift 1991 s. 629:

”Det förekommer inte så sällan att det uppkommer en konflikt mellan en nationell regel och en EG-rättslig. EG-domstolen har i sådana fall genomgående uttalat att den EG-rättsliga regeln har företräde. Detta gäller oavsett vilket rättslig dignitet den nationella regeln har. En EG-förordning t.ex. har således företräde framför nationella konstitutionella regler. – – – Denna princip om EG-rättens företräde motiveras ytterst av att principen är nödvändig för att säkerställa EG-rättens likformiga tillämpning inom hela gemenskapen.”

ETA-sopimus muuttaa suomalaisissa tuomioistuimissa sovellettavien normien hierarkiaa siten, että kotimaisten säädösten yläpuolelle asettuvat nyt ETA-säännöt. Ne ohittavat siis myös perustuslakitasoiset säännökset. Samalla tuomioistuimet saavat valtuuden – tai ehkä paremminkin velvollisuuden tutkia kotimaisten eduskuntalakien yhdenmukaisuutta korkeammanasteisten normien kanssa. Jos tuomioistuin toteaa ristiriitatilanteen vallitsevan, sen on jätettävä eduskuntalain säännös soveltamatta. Tällainen uusi tehtävä tuomioistuimille on varsinkin periaatteellisesti ja yhteiskuntapoliittisesti ongelmallinen – se vahvistaa voimakkaasti tuomarivaltiokehitystä.

Asian ongelmallisuuden on huomannut myös lakivaliokunta edellyttäessään lausunnossaan (s.8):

”että hallitus selvityttää, onko meillä tarpeen järjestää lakien normivalvonta uudelleen nykyistä täydellisemmin, ja jos on, antaa sitä koskevan esityksen eduskunnalle. Sama asia tulee esille myös eduskunnan ETA-sopimuksen hyväksymiseen liittyvässä edustaja *Niinistön* ponnessa: ”Eduskunta edellyttää, että hallitus selvityttää, onko Suomessa tarpeen tehostaa normivalvontaa mahdollistamalla lakien perustuslainmukaisuuden jälkikäteinen tutkinta, ja jos on, antaa sitä koskevan esityksen eduskunnalle.”

Oikeuslähdeopillisesti uusi piirre ETA-sopimuksessa on sekin, että uusi pakottava oikeuslähde (=EY-tuomioistuimen periaatteellisesti merkittävät ratkaisut) on vieraskielinen (ranskan- ja englannin-). Eikä toistaiseksi ole käytettävissä edes ratkaisujen kattavaa hakemistoa kotimaisilla kielillä. Tähän asti pakottavat oikeuslähteet ovat myös olleet olennaisesti helpommin saavutettavissa ja käytettävissä. Yleensä EY-tuomioistuimen ratkaisujen alkuperäislähteille pääseminen edellyttää kirjastopalvelujen hyväksikäyttämistä. – EY-oikeuden lähteistä ks. *Pirjo Dahlbom*, LM 1992 ss. 172–176, 298–302, 461–463 ja 598–601 sekä *Pekka Timonen*, Tutkielman tekijän opas. Helsinki 1992 ss. 72–85.

Kirjoitus on päätetty niin aikaisin, ettei siinä ole voitu ottaa huomioon vuonna 1993 julkaistua oikeuskäytäntöä eikä esimerkiksi Lakimiehen teemanumeroon 4/1993 sisältyvää aineistoa.